

Ewolucja tytułów kodeksowych i przyczyn natury psychicznej niezdolności do zawarcia małżeństwa w okresie minionych 25 lat*

The evolution of the canons law code and the mental nature reasons of marital incapacity during the last 25 years

Marian Drogowski

Specjalistyczny Gabinet Lekarski, Gniezno

Summary

Aim. The aim of the article was to investigate how during the last 25 years of implementation of the new canons law code changed the use of these new law regulations by the church lawyers as well as the mental causes for marital incapacity.

Method. The basis of investigation was the analysis of 135 forensic-psychiatric opinions made by the author for the Metropolitan Tribunal of Gniezno in the legal proceedings carried out in the years 1984–2008.

Results and conclusions. On the basis of the analysis, the author got the following results. During the first 10 years of implementation of the new canon law code, the legal proceedings were carried on mostly of no 1 or together of no 1 and no 3 canon 1095, but during the last 15 years mostly of no 3 this canon of mental incapacity to undertaking the essential marital duties. The mental causes of the marital incapacity also changed very significantly in this time. During the first 15 years, there were serious mental disorders such as schizophrenia, epilepsy or oligophrenia, but during the last 10 years the main causes of incapacity to undertaking the essential marital duties were personality disorders, alcohol dependences or psychosexual deviations.

Słowa kluczowe: niezdolność do małżeństwa, przyczyny, zmiany

Key words: marital incapacity, causes, changes

Wstęp

Promulgowany w 1983 roku przez papieża Jana Pawła II kodeks prawa kanonicznego (KPK) [1] znacznie poszerzył przyczyny psychiczne niezdolności do zawarcia związku małżeńskiego. Przyczyny te prawodawca kodeksowy wyraził w kanonie 1095 KPK, który brzmi następująco: „Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy:

*Ze zbioru opinii sądowno-psychiatrycznych autora

- 1° są pozbawieni wystarczającego używania rozumu,
- 2° mają poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych,
- 3° z przyczyn natury psychicznej nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków małżeńskich”.

Wkrótce po wejściu w życie nowego kodeksu prawa kanonicznego (1983 rok) w sądach i trybunałach kościelnych zaczęła szybko wzrastać liczba spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Szczególnie wzrastała liczba procesów prowadzonych z kanonu 1095 nr 3, czyli z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. Zjawisko to obserwuje się we wszystkich sądach i trybunałach kościelnych [2].

Daleko idąca ewolucja nastąpiła również w odniesieniu do przyczyn natury psychicznej powodujących niezdolność do zawarcia małżeństwa, a zwłaszcza do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Od co najmniej 15 lat do najczęstszych przyczyn należą zaburzenia osobowości i alkoholizm, rzadziej przyczyną jest uzależnienie od innych środków psychoaktywnych i dewiacje psychoseksualne [3, 4, 5, 6].

Są to sprawy często bardzo trudne, zwłaszcza jeżeli chodzi o ustalenie stopnia nasilenia zaburzeń w momencie zawierania związku małżeńskiego, a w konsekwencji – ich wpływu na zdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Dlatego w tych sprawach opinie biegłych psychiatrów lub psychologów są wręcz konieczne [6, 7].

Biegły, ze względu na swoje szczególne kwalifikacje, ma dostarczyć sędziom konkretnych ustaleń i ocen stanu psychicznego kontrahenta w chwili zawierania związku małżeńskiego w sprawach, które przekraczają kompetencje specjalistyczne sędziów. W procesach o nieważność małżeństwa z przyczyn natury psychicznej prowadzonych przez Gnieźnieński Trybunał Metropolitalny zawsze powoływany jest biegły – psychiatra lub psycholog. Sądy kościelne zawsze powołują jednego biegłego, a jedynie w wyjątkowych wypadkach, zwłaszcza gdy sprawa rozpatrywana jest w drugiej instancji, powoływany jest kolejny biegły. Rola i zadanie biegłego kończą się na wydaniu opinii, biegły nie jest wzywany na rozprawę. W omawianych procesach sądy i trybunały kościelne wydają wyroki w składzie trzech sędziów. Sędziowie orzekają, czy nieważność małżeństwa została lub nie została udowodniona.

Chociaż opinia biegłego nie rozstrzyga o ważności lub nieważności małżeństwa, to jednak w każdym przypadku powinien on liczyć się z tym, że jego wnioski mogą mieć wpływ na treść wyroku sądowego [8].

Celem tej pracy jest pokazanie, jak w okresie minionych 25 lat od wprowadzenia nowego kodeksu prawa kanonicznego zmieniło się stosowanie nowych uregulowań prawnych, dotyczących również przyczyn natury psychicznej niezdolności do zawarcia związku małżeńskiego.

Material i metoda

Przedmiotem analizy jest 135 opinii sądowo-psychiatrycznych autora wykonanych na zlecenie Gnieźnieńskiego Trybunału Metropolitalnego w latach 1984–2008. Analizowany materiał ująłem w dwu tabelach, z których pierwsza przedstawia podział opinii wg tytułów kodeksowych, z jakich sprawy były prowadzone, natomiast druga – podział wg rodzaju stwierdzonych zaburzeń psychicznych (lub ich braku) oraz ich wpływ na zdolność do zawarcia związku małżeńskiego.

Wyniki

Tabela 1 wskazuje, jak stopniowo zmieniały się tytuły kodeksowe prowadzonych spraw o nieważność małżeństwa. Szczególnie od roku 1994 bardzo szybko zwiększyło się zapotrzebowanie na opinie sądowo-psychiatryczne w sprawach prowadzonych z kanonu 1095 pkt 3, czyli z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej.

Wraz ze wzrostem liczby spraw prowadzonych i opiniowanych z kanonu 1095 pkt 3 – spadała liczba spraw prowadzonych z pkt. 1 wspomnianego kanonu, czyli z tytułu „braku wystarczającego używania rozumu”.

Tabela 1. Liczba opinii w kolejnych 5-letnich okresach oraz tytuły kodeksowe, z jakich sprawy były prowadzone

Tytuł sprawy	Liczba opinii w latach					Ogółem
	1984–1988	1989–1993	1994–1998	1999–2003	2004–2008	
Kan.1095 pkt 1	4	2				6
Kan.1095 pkt 1 i 3	5	11				16
Kan.1095 pkt 2				2	1	3
Kan.1095 pkt 3		3	22	48	37	110
Ogółem	9	16	22	50	38	135

Większość spraw opiniowanych w ciągu pierwszych 10 lat obowiązywania nowego k.p.k., przeważnie była prowadzona z dwóch tytułów, tzn. nr 1 i 3 kanonu 1095. Wynikało to najprawdopodobniej z braku doświadczenia praktycznego sędziów kościelnych w stosowaniu nowych przepisów kodeksowych oraz bardzo ogólnych sformułowań zawartych w kanonie 1095, zwłaszcza dotyczących istotnych obowiązków małżeńskich i przyczyn natury psychicznej powodujących niezdolność do podjęcia tych obowiązków (kan. 1095 nr 3).

Tabela 2. Rodzaj stwierdzonych zaburzeń psychicznych w kolejnych 5-letnich okresach oraz ich wpływ na zdolność do zawarcia związku małżeńskiego

Rozpoznanie psychiatryczne	Liczba osób opiniowanych w latach:						Ocena zdolności do zawarcia związku małżeńskiego	
	1984–1988	1989–1993	1994–1998	1999–2003	2004–2008	ogółem	niezdolny	zdolny
Schizofrenia	7	10	5		1	23	16	7
Upośledzenie umysłowe	2	3	1	2		8	6	2
Padaczka		1	2			3	1	2
Alkoholizm i inne uzależnienia			1	6	4	11	11	
Zab. osobowości i psychoseksualne			6	22	29	57	50	7
Bez zaburzeń psychicznych		2	7	20	4	33		33
Ogółem	9	16	22	50	37	135	84	51

Tabela 2 wskazuje, jak po zmianie przepisów kodeksowych dotyczących nieważności małżeństwa zmieniały się również przyczyny psychiczne niezdolności do jego zawarcia. Pierwsze opinie w sprawach prowadzonych z nr. 3 kanonu 1095 k.p.k., w których przyczyną psychiczną niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich były zaburzenia osobowości, wydałem dopiero w połowie lat 90., czyli po 10 latach obowiązywania nowego kodeksu prawa kanonicznego.

W następnych latach liczba spraw prowadzonych z nr 3. kanonu 1095 gwałtownie wzrosła. U blisko połowy opiniowanych osób nie stwierdzono wyraźniejszych odchyłeń w stanie psychicznym, które mogłyby być przyczyną opiniowania o niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich.

Omówienie

Obowiązujący od końca 1983 roku kodeks prawa kanonicznego znacznie rozszerzył przyczyny psychiczne powodujące niezdolność do zawarcia związku małżeńskiego. Od tego czasu w sądach i trybunałach kościelnych zaczęła szybko wzrastać liczba procesów o nieważność małżeństwa. Dotyczyło to głównie spraw prowadzonych z nr. 3 kanonu 1095, czyli z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. Wzrost ten był powszechny, a w niektórych sądach wręcz gwałtowny [2, 7, 9].

W początkowym okresie część spraw, głównie dotyczących podejrzeń o poważniejsze zaburzenia psychiczne, np. schizofrenię, była prowadzona przez sądy kościelne często z dwóch tytułów, z nr. 1 i 3 kan. 1095. W latach dziewięćdziesiątych i później nastąpił gwałtowny wzrost spraw z pkt. 3 kanonu 1095. U blisko 50% opiniowanych wówczas (lata 1999–2003) probantów nie stwierdzono uchwytnych zaburzeń psychicznych (osobowościowych), a więc i podstaw do kwestionowania zdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. W ostatnich 15 latach prawie u wszystkich opiniowanych procesy sądowe były prowadzone z nr. 3 kanonu 1095.

W latach 1999–2008 najczęstszą przyczyną opiniowanej niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej (kan. 1095 pkt 3) były zaburzenia osobowości (80%), zwłaszcza osobowość histrioniczna, niedojrzała i dysocjalna. Tak wysoki procent zaburzeń osobowości występuje w orzeczeniach większości sądów kościelnych w Polsce [2, 9, 10, 11]. Wśród opiniowanych osób z zaburzeniami osobowości wysoki odsetek (40%) stanowiły osobowości niedojrzałe emocjonalnie, psychoinfantylnie i zależne. Niedojrzałość osobowości jako przyczyna niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich jest często podkreślana zarówno przez autorów polskich [7, 10, 11], jak i kanonistów Roty Rzymskiej [9].

W niektórych rejonach Polski wśród przyczyn natury psychicznej powodujących niezdolność osoby do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich dominują uzależnienia od alkoholu [5, 6, 12]. Na ogólną liczbę 135 opinii, przygotowanych na zlecenie Gnieźnieńskiego Trybunału Metropolitalnego w ciągu minionych 25 lat, uzależnienie od alkoholu stwierdzono tylko w 11 przypadkach (ok. 8%). Tylko w 1 przypadku stwierdzono uzależnienie od amfetaminy. We wszystkich przypadkach uzależnień

opiniowano niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, gdyż uzależnienie u tych osób istniało już przed zawarciem związku małżeńskiego.

Schizofrenia, która w okresie obowiązywania poprzedniego kodeksu prawa kanonicznego (1917–1983) była jedną z głównych przyczyn opiniowania o niezdolności do wyrażenia zgody małżeńskiej, w ostatnich 10 latach pojawiła się tylko jeden raz w opiniach sądowo-psychiatrycznych, a więc również i w procesach prowadzonych przez Trybunał Gnieźnieński. Być może chorzy na schizofrenię w ostatnich latach rzadziej zawierają związki małżeńskie bądź też dzięki współczesnej terapii są mniej uciążliwi dla współmałżonków.

Wymogi kodeksowe zezwalające na opiniowanie o niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich nie są dokładnie sprecyzowane. Zaburzenie psychiczne powodujące niezdolność do zawarcia związku małżeńskiego musi istnieć w momencie zawierania związku i musi być na tyle nasilone, aby powodowało całkowitą niezdolność do wyrażenia zgody małżeńskiej. Dlatego na ogólną liczbę 23 opiniowanych chorych na schizofrenię tylko 16 spełniało podane wyżej kryteria, u 7 pierwsze objawy choroby wystąpiły po 2–6 latach od zawarcia związku małżeńskiego, czyli osoby te nie spełniały wymogów kodeksowych koniecznych do wnioskowania niezdolności do wyrażenia zgody małżeńskiej lub podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich.

Wnioski

1. W ciągu pierwszych 10 lat obowiązywania nowego kodeksu prawa kanonicznego procesy sądowe były prowadzone głównie z tytułu niezdolności do wyrażenia zgody małżeńskiej (kanon 1095 nr 1) lub łącznie z tytułu niezdolności do wyrażenia zgody i niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kanon 1 i 3), a przyczyną opiniowanej przez biegłego niezdolności były poważne zaburzenia psychiczne (schizofrenia, padaczka lub umiarkowane upośledzenie umysłowe).
2. W ostatnich 15 latach procesy sądowe były prowadzone głównie z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej (kan. 1095 nr 3), a podstawą opiniowania niezdolności przez biegłego były głównie zaburzenia osobowości, rzadziej uzależnienie od alkoholu lub zaburzenia psychoseksualne.

Эволюция титулов кодекса и причина психической природы невозможности вступления в брак в периоде прошедших 25 лет (из собраний судебно-психиатрических экспертиз автора)

Содержание

Задание. Представление данных в периоде минувших 25 лет т.е. со времени введения нового Кодекса канонического права возможных изменений в применении новых правовых регуляций. Кроме того объяснение причин психической природы невозможности вступления в брак.

Метод. Основой для проведения такого исследования, был анализ 135 судебно-психиатрических экспертиз в 1984–2008 годах для Метрополитанского трибунала в г. Гнезно в процессах, проводившихся в вопросе о неважности супружества.

Результаты и выводы. В результате проведенного анализа автор приходит к следующим выводам. В периоде последних 10 лет обязывающего нового Кодекса канонического права, дела

о неважности супружества были проведены, г.о. с 1, или совместно с № 1 и 3, канона 1 и 3 канона 1095, тогда как в последних 15 годах г.о. из № 3 этого канона, т.е. из дела о психической неспособности принятия и исполнения супружеских обязанностей. Причины психической природы неспособности супружеской жизни также подверглись существенному изменению. В периоде первых 15 лет среди причин доминировали такие психические нарушения как шизофрения, умственная отсталость, реже эпилепсия. В периоде последних 8 лет как причины психической неспособности исполнения супружеских обязанностей доминировали нарушения личности, зависимость от алкоголя или же психосексуальные нарушения.

Evolution der Codextitel innerhalb der letzten 25 Jahren und Ursachen psychischer Natur für die Unfähigkeit, eine Ehe zu schließen

Zusammenfassung

Ziel. Das Ziel der vorliegenden Arbeit ist zu zeigen, wie sich innerhalb der letzten 25 Jahren seit der Einführung des neuen Gesetzbuches des Kanonischen Rechtes die Anwendung der neuen Rechtsregulierungen geändert hat, sowie auch was für psychische Ursachen für die Unfähigkeit es gab, eine Ehe zu schließen.

Methode. Die Grundlage der Arbeit war die Analyse von 135 forensisch-psychiatrischer Gutachten, die der Autor in den Jahren 1984-2008 für das Metropolitangericht in Gniezno bei Prozessen wegen Ehenichtigkeit durchgeführt hat.

Ergebnisse und Schlussfolgerungen. Gestützt auf die durchgeführte Analyse kam der Autor zu folgenden Ergebnissen: Innerhalb der ersten 10 Jahren der Geltung des neuen Codexes des Kanonischen Rechtes wurden die Sachen über die Ehenichtigkeit vorwiegend nach dem Nr. 1. oder 1. und 3. des Canons 1095 geführt, dagegen in den letzten 15 Jahren hauptsächlich nach Nr. 3 des Canons, also nach dem Titel der psychischen Beschaffenheit wesentliche Verpflichtungen der Ehe zu übernehmen, nicht imstande zu sein.

Die Ursachen der psychischen Natur für die Unfähigkeit zur Eheschließung wurden auch geändert. Innerhalb der ersten 15 Jahren herrschten solche psychische Ursachen für die Unfähigkeit, wesentliche Verpflichtungen der Ehe zu übernehmen wie Persönlichkeitsstörungen, Abhängigkeit vom Alkohol und psychosexuelle Störungen.

L'évolution des canons du droit canonique et des raisons de nature psychique de l'incapacité du mariage durant les derniers 25 ans

Résumé

Objectif. Analyser les changements des canons du droit canonique durant les derniers 25 ans ainsi que des raisons de nature psychique de l'incapacité du mariage.

Méthode. L'auteur analyse ses 135 opinions médico-légales, faites par lui durant les années 1984-2008 pour le Tribunal Métropolitain de Gniezno concernant l'incapacité du mariage.

Résultats et Conclusions. L'analyse de l'auteur démontre que durant les 10 ans du nouveau code du droit canonique les procès en invalidation du mariage basent sur le canon 1095, nr 1 ou nr 1 et 3 du code du droit canonique, tandis que durant les 15 ans suivants – avant tout sur nr 3 de ce canon 1095, c'est-à-dire à titre d'incapacité psychique du mariage. Les raisons psychiques de cette incapacité changent aussi. Durant les 15 ans comme raisons psychiques on énumère des troubles suivants : schizophrénie, oligophrénie, rarement épilepsie, ensuite pendant les années qui suivent : troubles de personnalité, alcoolisme, déviations psycho-sexuelles.

Piśmiennictwo

1. *Kodeks prawa kanonicznego.* Poznań: Pallotinum; 1984.
2. Szychmiller R. *Istotne obowiązki małżeńskie.* Warszawa: Wyd. ATK; 1997.

3. Drogowski M. *Alkoholizm i inne uzależnienia od substancji psychoaktywnych jako przyczyny niezdolności do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich*. Aspekt psychiatryczny. Coll. Theol. Adalbert. 2004;14: 127–139.
4. Drogowski M. *Zaburzenia osobowości jako przyczyna niezdolności do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich w ocenie sądowo-psychiatrycznej*. Coll. Theol. Adalbert. 2004; 14: 141–156.
5. Dziega A. *Sądowe dowodzenie kanonicznej niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa z przyczyn alkoholizmu*. W: Dziega A, Greszata M, red. *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. 2. Lublin: Wyd. KUL; 2002, s. 75–98.
6. Paździor S. *Alkoholizm a psychiczna niezdolność do zawarcia związku małżeńskiego. Aspekt kanoniczny*. W: Dziega A, Greszata M, red. *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. 2. Lublin: Wyd. KUL; 2002, s. 49–73.
7. Dziega A. *Wpływ zaburzeń osobowości na kanoniczną zdolność osoby do zawarcia małżeństwa. Słowo wstępne*. W: Dziega A, Greszata M, red. *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. 2. Lublin: Wyd. KUL; 2002, s. 7–9.
8. Grochowski Z. *Sędzia kościelny wobec ekspertyz neuropsychiatrycznych i psychologicznych*. Prawo Kanon. 1988; 31: 75–98.
9. Cymbała J. *Istotne obowiązki małżeńskie i przyczyny niezdolności do ich podjęcia w wyrokach Roty Rzymskiej z lat 1983–1992, wydanych na podstawie kan. 1095 nr 3 kodeksu prawa kanonicznego, opublikowanych w „Decisiones”*, Olsztyn 2002.
10. Góralski W. *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK)*. W: Góralski W, Dzierżon G, red. *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*. Warszawa: Wyd. Uniwersyt. Kard. Stefana Wyszyńskiego 2001, s. 191–256.
11. Stepulak M. *Niedojrzałość osobowości jako istotny problem psychologiczny w sprawach dotyczących orzeczenia nieważności małżeństwa (Z praktyki biegłego psychologa)*. W: Dziega A, Greszata M, red. *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. 2. Lublin: wyd. KUL; 2002, s. 135–143.
12. Studen S. *Osobowość zależna a psychiczna niezdolność osoby do zawarcia małżeństwa*. W: Dziega A, Greszata M, red. *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. 2. Lublin: wyd. KUL; 2002, s. 99–108.
13. Krupa W. *Wpływ alkoholizmu na zdolność osoby do zawarcia małżeństwa. Aspekt psychologiczny*. W: Dziega A, Greszata M, red. *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. 2. Lublin: Wyd. KUL; 2002, s. 65–73.

Adres: Marian Drogowski
62-200 Gniezno, ul. Orzeszkowej 10/4

Otrzymano: 9.07.2009
Zrecenzowano: 2.02.2010
Otrzymano po poprawie: 10.03.2010
Przyjęto do druku: 30.04.2010

Już wkrótce

Psychiatria Polska

ZESZYT NR 5–2010

W następnym zeszycie *Psychiatrii Polskiej* znajdą Państwo między innymi następujące artykuły:

- *Wzory przywiązania, samoocena i płęć psychologiczna w anoreksji i bulimii psychicznej*
Autorzy: Barbara Józefik i wsp.
- *Przyjaciółki wirtualnej Any – zjawisko pro – anoreksji w sieci internetowej*
Autorki: Martyna Stochel, Małgorzata Janas-Kozik
- *Zespół Aspergera w ujęciu rodzinnym – przegląd badań*
Autorka: Anna Żmijewska
- *Zaburzenia snu i rytmu okołodobowego w schizofrenii*
Autorzy: Agnieszka Skowerska i wsp.

Informacje na temat składania zamówień na prenumeratę, sposobu jej opłacenia oraz szczegółowy cennik wydawnictw znajdą Państwo na końcu zeszytu lub uzyskają, kontaktując się bezpośrednio z sekretariatem komitetu:

31-138 Kraków, ul. Lenartowicza 14
tel. +48 (012) 633-12-03, lub tel/fax. (012) 633-40-67